

امنیت سازی با توسعه پایدار در مناطق مرزی (مطالعه موردی، شهر مریوان)

مرتضی کریمی: استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه امام حسین، تهران، ایران*
علی اکبر وفايي: کارشناس ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه امام حسین، تهران، ایران

چکیده

امروزه با توجه به گسترده‌گی شهرنشینی و رواج نا امنی‌های اجتماعی در شهرها، مطالعه موضوع امنیت سازی، عوامل مؤثر بر آن و راهکارهای تقویت امنیت در شهرها ضرورت یافته است و این موضوع در شهرهای مرزی از حساسیت بیشتری برخوردار است. حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی دغدغه همیشگی کشورهای است که دارای مرزهای مشترک طولانی با همسایگان خود می‌باشند. دیدگاه‌های نوین در زمینه امنیت سازی مناطق مرزی بر استراتژی توسعه پایدار مناطق مرزی تاکید فراوان دارند. در حقیقت آنچه که می‌تواند امنیت مناطق مرزی را تضمین نماید توسعه پایدار مناطق مرزی است. در این مقاله تلاش بر این است که با معرفی توسعه پایدار مناطق مرزی به عنوان راهبرد اساسی حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی به بررسی یکی از مناطق مرزی کشور بر اساس این دیدگاه بپردازد. این پژوهش از نوع کاربردی و از روش‌های توصیفی و تحلیلی استفاده شده است، که اطلاعات از طریق منابع کتابخانه‌ای، و اسنادی و منابع اینترنتی و مشاهدات میدانی جمع‌آوری شده در این پژوهش، پس از بررسی نظریه‌ها در خصوص توسعه پایدار مناطق مرزی، با انتخاب منطقه مریوان شهر مریوان به عنوان مطالعه موردی، به تاثیر مرزی بودن منطقه بر ساختار فضایی، مکانی آن پرداخته شود. و در نهایت به این نتیجه منتج شده است که توسعه پایدار ارمغان امنیت و امنیت پایدار ارمغان توسعه است و امکانات در منطقه مطابق الگوی مناسب توزیع نشده و در جهت تحقق توسعه پایدار نمی‌باشد. با عنایت به اینکه نظام برنامه‌ریزی ایران به صورت بخشی می‌باشد و این نوع برنامه‌ریزی به ویژگی‌های مناطق مرزی بی‌توجه است.

واژه‌های کلیدی: امنیت سازی، توسعه پایدار، مناطق مرزی، مریوان

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

در دهه‌های اخیر در تحقیقات توسعه‌ای اعم از تحقیقات اقتصادی و اجتماعی و اکولوژیک به مناطق مرزی و تاثیرات مرزی توجه بسیاری صورت گرفته است. این رغبت و علاقه وافر به مناطقی که در امتداد مرزهای همگرایی کشورها قرار گرفته‌اند به طور مشخصی از این تصور نشأت گرفته که این مناطق جغرافیایی ویژه، ممکن است موجب ایجاد سازگاری و همسانی اقتصادی در همگرایی بین کشورها گردند (Niebuhr ۲۰۰۵، ۷۱).

مناطق مرزی در هر کشوری دارای ویژگی‌های خاصی بوده و به طور اساسی با مناطق داخلی کشور تفاوت‌هایی دارند. یکی از مهمترین چالش‌هایی که در مناطق مرزی پیش روی مسئولان امور قرارداد مسئله امنیت مناطق مرزی است. مسئله حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی، به ویژه در کشورهایی که دارای مرزهای مشترک طولانی با همسایگان خود هستند همواره مورد توجه و حساسیت مسئولان امور بوده است و بدین منظور راهکارهای گوناگونی اندیشیده شده است. در برخی کشورها برای حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی به راهکارهای نظامی گرایانه روی آورده و سعی نموده‌اند که امنیت مرزها را از طریق تقویت نیروهای نظامی مستقر در مرزها و کنترل‌های شدید امنیتی برقرار نمایند. اما این راهکارها به علل گوناگون چندان کارآمد نبوده و به نتایج مثبتی منجر نشده‌اند. بنابراین در دهه‌های اخیر راهکارهای دیگری بدین منظور مطرح شده‌اند. راهکارهایی که نه بر نیروی نظامی، بلکه بر نیروهای اجتماعی و اقتصادی تکیه دارند. ایجاد و گسترش

سطح توسعه اقتصادی- اجتماعی در مناطق مرزی یکی از این راهکارهای نوین است. دیدگاه‌های نوین در زمینه حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی بر اهمیت و ضرورت راهبرد توسعه پایدار مناطق مرزی تاکید دارند. این دیدگاه‌ها برآنند که با گسترش سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی در مناطق مرزی می‌توان امنیت پایدار را در این مناطق تضمین نمود. در این چهارچوب، استراتژی توسعه پایدار مناطق مرزی مطرح شده و مورد تاکید قرار گرفته است. در این مقاله کوشش شده است تا با معرفی راهبرد توسعه پایدار مناطق مرزی به عنوان راهبرد اساسی برای حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی، یکی از شهرهای محدوده مرزی کشورمان به عنوان نمونه مورد مطالعه قرار گیرد. این منطقه عبارت است از شهرمریوان و منطقه مرزی آن در بخش غربی استان کردستان. با بررسی این منطقه مرزی و تحلیل ویژگی‌های آن با استفاده از شاخص‌های توسعه پایدار تلاش شده است که راهکارهای دستیابی به شرایط توسعه پایدار در منطقه مورد جستجو قرارگیرد.

همزمان با برنامه سوم توسعه قبل از انقلاب و انتخاب صنعت به عنوان الگوی توسعه، ایجاد قطب‌های رشد، به عنوان راهبردی برای توسعه مطرح شد که پیامد آن به وجود آمدن یک قطب بزرگ اقتصادی و سیاسی در تهران و تمرکز شدید سرمایه و نیروی انسانی در آن بود. به تبع این امر در بیشتر استان‌های کشور نیز نوعی عدم تعادل بین مرکز و سایر شهرستان‌های استان و به طور کلی بین شهر و روستا پدید آمد که حاصل آن مهاجرت‌های گسترده از روستاها و شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ بود. در این میان مناطق مرزی ایران به دلیل دور افتادگی از

میان افراد و گروه‌های سنی و اجتماعی، جنسی، محیطی امن، سالم و پایدار و جذاب را برای همه افراد فراهم کند و به نیاز تمامی اقشار اجتماعی پاسخ مناسب بدهند و پاسخگوی حداقل نیازها باشند با توجه به تغییر جغرافیای سیاسی منطقه و تمایل کشور عراق به گسترش مبادلات تجاری با ایران و نیز ویژگی‌های مشترک تاریخی و قومی، اکنون مرز بین دو کشور که در گذشته به عنوان یک خط جدایی و مانع توسعه محسوب می شد، می باید تبدیل به یک موتور مولد توسعه گردد. لذا لزوم برنامه ریزی در جهت تحقق هدف فوق با استفاده از الگوی توسعه پایدار احساس می شود. به همین منظور جهت مطالعه موردی شهر مرزی مریوان انتخاب گردید.

۱-۳- اهداف تحقیق

این تحقیق علاوه بر توسعه زمینه نظری در خصوص توسعه پایدار مناطق مرزی، پس از بررسی شاخص های توسعه پایدار منطقه و بررسی فاصله شاخص های موجود با استانداردها، از طریق روش های علمی و برنامه ریزی استراتژیک با شناسایی و ارزیابی توان های محیطی، سعی در ارائه راهکارهای مناسب جهت توسعه پایدار منطقه دارد.

۱-۴- پیشینه تحقیق

هر چند در زمینه توسعه مناطق مرزی در بعضی از کشورهای جهان مطالعات و اقدامات اجرایی موفق صورت پذیرفته است، متأسفانه در داخل کشور کمتر به این مقوله پرداخته شده است. به عنوان نمونه می توان به اقدامات انجام شده در مرز مشترک آمریکا و مکزیک، مرز ایرلند شمالی و جمهوری ایرلند و مناطق مرزی میانمار اشاره نمود. در خصوص همکاری بین المللی در زمینه توسعه مناطق مرزی می

شهرهای بزرگ بیش از هر نقطه دیگر مورد غفلت واقع شدند. وجود اختلافات مرزی با کشورهای مجاور و عدم امنیت این مناطق، گسترش فعالیت های سود آور غیر قانونی و عدم تمایل به سرمایه گذاری در بخش های مولد از یکسو و جدایی گزینی فرهنگی در بعضی مناطق به دلیل وجود اقلیت های قومی و مذهبی در آنها از سوی دیگر، باعث عقب ماندن این مناطق از روند توسعه کشور گردید. مسئله امنیت در مرز، روند توسعه و امنیت کشور را متأثر می سازد به طوری که کشورهای درگیر با مسائل نامنی در مناطق مرزی دریافته اند که به دلایل مختلف از جمله فقر، تنگدستی و .. نامنی گسترش یافته و این نامنی به طور مستقیم به کل کشور منتقل گردیده است. در این زمینه مناطق غربی کشور مخصوصاً استان کردستان و به شکل خاص شهر مریوان از قافله توسعه دچار عقب ماندگی شدیدی شده است که عامل اصلی آن در یک بعد نبود امنیت در این شهر به علت عدم کنترل از طرف دولت مرکزی و همچنین هم مرز بودن با کشور عراق که کمترین کنترل را در مناطق مرزی شرق خود داشته است مربوط می شود. یکی از مهمترین عوامل تهدیدکننده حضور مردم در مناطق مرزی، ترس یا احساس ناامنی است. ناامنی مکانها و فضاهای مرزی، نشاط و سلامتی را در زندگی روزمره مختل می کند و با ایجاد مانع بر سر راه رشد اقتصادی و اجتماعی، فرهنگی و مشارکت عمومی، هزینه های زیادی را بر جامعه تحمیل می نماید (افتخاری، ۱۳۸۱، ۸).

۱-۲- اهمیت و ضرورت

فضاهای شهری به عنوان بستر زندگی و فعالیت شهروندان باید بتوانند با توجه به شباهتها و تفاوت های

آیا توسعه منطقه مرزی مریوان در طی دهه‌های اخیر از جنبه‌های اجتماعی (آموزشی، بهداشتی و درمانی، امکانات فرهنگی - تفریحی، تجهیزات شهری) در جهت توسعه پایدار بوده است، وضعیت کنونی منطقه با استانداردها چقدر فاصله دارد؟

آیا ساختار فضایی - مکانی موجود، شرایط لازم برای تحقق توسعه پایدار را دارد؟

۱-۵-۲ - فرضیات تحقیق

با عنایت به سوالات اصلی تحقیق، فرضیات این تحقیق عبارت خواهند بود از:

- به نظر می‌رسد تغییرات زیر شاخص‌های اجتماعی در منطقه طی دهه‌های اخیر در جهت توسعه پایدار نبوده است، و به دلیل مرزی بودن شهر، منطقه مورد نظر با استانداردهای موجود توسعه پایدار فاصله زیادی دارد و در طبقه بندی جزء مناطق توسعه نیافته محسوب می‌شود.

- به نظر می‌رسد ساختار فضایی - مکانی موجود در این منطقه مرزی، امکانات را مطابق الگوی مناسب توزیع ننموده است و در جهت تحقق توسعه پایدار نیست.

۱-۶- روش تحقیق

این پژوهش از نوع کاربردی و به روش توصیفی، تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی و منابع اینترنتی و مشاهدات میدانی و مقالات و گزارشات مرتبط با این موضوع در محدوده شهرستان مریوان تهیه شده است.

۲- مبانی نظری تحقیق

از دشواری‌هایی که در بررسی توسعه و توسعه نیافتگی وجود دارد، مشخص کردن مفهوم توسعه

توان به منشور آمایش اروپا اشاره کرد. مطابق این منشور اجرای هر طرح با تأثیرات منفی بر محیط زیست کشورهای مجاور بدون موافقت کشورهای مجاور ممنوع است. همچنین این منشور هماهنگی بین کشورها را در جهت توسعه مناطق مرزی خود ضروری می‌داند. در خصوص برنامه ریزی توسعه مناطق مرزی در کشور می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- ارایه طرح آمایش پنج استان مرزی غرب کشور که به مسایل و مشکلات مناطق مرزی غرب کشور نیز توجه شده است.

- طرح مطالعاتی محور شرق کشور با تأکید بر استان سیستان و بلوچستان در سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۲ که مسایل مرزی و مشکلات مربوط به آن در مرزهای شرقی کشور مورد بررسی قرار گرفته است.

- اجرای طرح احیا و توسعه در مناطق محروم به ویژه استان‌های مرزی کشور (طرح احیا، ۱۳۷۴).

این طرح‌ها به دلیل نگرش تک وجهی و دید غالب امنیتی یا سیاسی به مناطق مرزی نتوانسته‌اند به ایجاد الگوهای توسعه متوازن و پایدار در منطقه کمک کنند. در خصوص تحقیقات دانشگاهی صورت گرفته در

این زمینه می‌توان به تحقیق انجام شده در منطقه نهبندان در سال ۱۳۸۰ توسط آقایان دکتر شریف مطوف و دکتر علیرضا عندلیب و همین‌طور رساله دکترای آقای دکتر عندلیب در خصوص آمایش مناطق مرزی ایران (با تأکید بر مسایل امنیتی) اشاره نمود.

۱-۵- سوالات و فرضیات

۱-۵-۱- سوالات: بر اساس مطالب فوق این تحقیق به دنبال پاسخ به سوالات زیر است:

مستلزم برخورداری از پدیده ای به نام مرکزیت است. بین عوامل جغرافیایی، جمعیت و فعالیت در مناطق مرزی روابطی برقرار است که این روابط یک ساختار و نظام فضایی راتشکیل می دهند. باید دانست رفع پدیده عدم تعادل منطقه ای و فضایی از طریق توزیع سلسله مراتبی توسعه، با محدودیت "مرکزیت" به جانب "پیرامون" یا مناطق مرزی میسر می شود و توسعه و آمایش مناطق مرزی مستلزم درک پیچیدگی های فضایی، کالبدی، تعادل منطقه ای و ابعاد متنوع دخیل در این مناطق می باشد. از سویی تأکید مفرط بر مقوله ی تمرکز دربرنامه ریزی توسعه ای یا فضایی به عدم تعادل منطقه ای و فضایی، و در نتیجه پیدایش مناطق مرکزی و مناطق پیرامونی (که تا حدودی منطبق بر مناطق مرزی است، منجر می شود (عندلیب، ۱۴، ۱۳۸۰).

در دیدگاه های نوین برنامه ریزی مبتنی بر توسعه پایدار، توسعه منطقه ای بر مبنای تلفیق حرکت های توسعه از بالا و توسعه از پایین شکل می گیرد که در آن با اولویت دهی به نقش مردم و اجتماعات محلی و با استفاده از منابع داخلی منطقه، در جهت استفاده همه مردم از مزایای توسعه حرکت می شود. لذا در این دیدگاه عدم توازن اجتماعی - اقتصادی بین مناطق کشور قابل قبول نمی باشد. با عنایت به ویژگی های خاص مناطق مرزی، می توان آنرا به عنوان یکی از مناطق قابل برنامه ریزی منطقه ای دانست. می توان خصوصیات و ویژگی های زیر را در توسعه مناطق مرزی استنتاج و ارائه نمود.

- ابعاد توسعه مناطق مرزی با ابعاد توسعه کشور در هم تنیده اند. به عبارت دیگر، توسعه مناطق مرزی با توسعه ملی از رابطه ای متقابل برخوردارند.

است. اولین نکته در مورد بررسی واژه توسعه این است که این کلمه دارای بار ارزشی است و تقریباً مترادف با کلمه بهبود "Improvement" در نظرگرفته می شود. بانک جهانی توسعه را ارتقاء سطح زندگی و کیفیت زندگی مردم تعریف می کند (عندلیب، ۱۳۸۰، ۴۳).

متداول ترین تعریف ازپایداری، تعریفی است که کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه (WCED) ارائه داده است. کمیسیون مذکور توسعه پایدار را بدین صورت تعریف می کند: توسعه ای که احتیاجات نسل حاضر را بدون لطمه زدن به توانایی نسل های آتی در تامین نیازهای خود، برآورده می سازد (کمیسیون براندلند، ۱۹۷۸).

بر این اساس اصول چارچوب نظری آمایش مناطق مرزی بر پایه ی مباحث نظری در مطالعات جهانی به شرح زیر ارائه می گردد. نخست آنکه مناطق مرزی دورترین مناطق پیرامونی از مناطق مرکزی می باشند؛ به همین دلیل، عقب مانده ترین و محروم ترین این مناطق هستند. توسعه به شکل امواج سلسله مراتبی و با محوریت مرکز رشد اصلی توزیع متعادل مراکز رشد تادورترین نواحی (مرزها) گسترش می یابد. همچنین توسعه مناطق مرزی با تأمین زیرساخت های لازم آن در درون یک نظام فضایی منسجم و یک پارچه طراحی شده، میسر است. از نظر ساختار فضایی، مناطق مرزی علاوه بر ویژگی دوری از مرکز، دارای ویژگی های کالبدی خاص مناطق مرزی می باشند که در مجموع باعث تشدید گسستگی فضایی و در نتیجه توسعه نیافتگی آنها می شوند و در نتیجه هر گونه ساختار فضایی درسطوح و مقیاس های مختلف به ویژه در ارتباط بین فضاها ی مرزی و دیگر نواحی،

خاص مناطق مرزی، می‌توان آنرا به عنوان یکی از مناطق قابل برنامه‌ریزی منطقه‌ای دانست. می‌توان خصوصیات و ویژگی‌های زیر را در توسعه مناطق مرزی استنتاج و ارائه نمود (عندلیب، ۱۳۸۰، ۱۱).

۲-۲- توسعه پایدار

مفهوم توسعه پایدار اولین بار بطور رسمی توسط خانم برانت لند در سال ۱۹۸۷ در گزارش "آینده مشترک ما" مطرح شد به طور کلی توسعه پایدار عبارت است از توسعه‌ای که نیازهای کنونی جهان را تامین کند بدون آنکه توانایی نسل‌های آتی را در برآوردن نیازهای خود به مخاطره افکند و این که توسعه پایدار رابطه متقابل انسان‌ها و طبیعت در سراسر جهان است (بحرینی، ۱۳۷۶، ۲۸).

۲-۳- بازارچه مرزی

محوطه‌ای است محصور واقع در نقطه صفر مرزی و درجوار گمرکات مجاز به انجام تشریفات ترخیص کالا قرار دارند و اهالی دو طرف می‌توانند کالا و محصولات مورد نیاز خود را با رعایت مقررات صادرات و واردات، در این بازارچه‌ها عرضه نمایند (وزارت بازرگانی، ۱۳۷۹، شکل ۱).

۲-۴- دیدگاه‌های مربوط به امنیت و توسعه در

مناطق مرزی

این نگرش قائل به انجام توسعه در بستر "امنیت" در مناطق مرزی است. بر این اساس، نخست باید امنیت برقرار باشد تا در مرحله دوم توسعه صورت گیرد. به عبارت دیگر، معتقدین به این دیدگاه، تحقق امنیت را شرط لازم و مقدم بر تحقق توسعه می‌دانند. به این ترتیب، در حقیقت با اولویت قائل شدن به "امنیت"، توسعه را ابزار تحقق امنیت میدانند. در چنین حالتی،

مناطق مرزی محل تلاقی برنامه‌های توسعه داخلی کشور با برنامه‌های توسعه کشورهای همسایه است. بدین جهت تأثیرات متقابل این برنامه‌ها بر یکدیگر، که می‌توان منفی (تهدید) و یا مثبت (فرصت) تلقی شوند، باید هم‌زمان مد نظر قرار گیرند.

مناطق مرزی علاوه بر تأثیر پذیری از شرایط و ویژگی‌های مربوط به کل کشور، متأثر از مسائل و ویژگی‌های خاص مناطق مرزی است. خصوصیات مانند دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی، تنوع قومیت‌ها، مذاهب و خرده فرهنگ‌ها و کاهش میزان نظارت و کنترل دولت مرکزی بر آنها که این عوامل نیز در فرآیند توسعه مناطق مرزی تأثیر گذارند.

با توجه به مورفولوژی مناطق اعم از طبیعی، انسانی و شرایط جغرافیایی و سیاسی مناطق مرزی در فرآیند توسعه ملی، می‌توان از طریق طرح سیستمی هماهنگ، برنامه‌ریزی مبتنی بر منابع محلی را در اولویت قرار داد. نتیجه اینکه در رابطه با توسعه مناطق مرزی، مسایل متعددی را باید در فرآیند طراحی و اجرای توسعه همه‌جانبه در نظر گرفت (همان، ۱۱۱).

۲-۱- توسعه منطقه‌ای

در دیدگاه‌های نوین برنامه‌ریزی مبتنی بر توسعه پایدار، توسعه منطقه‌ای بر مبنای تلفیق حرکت‌های توسعه از بالا و توسعه از پایین شکل می‌گیرد که در آن با اولویت دهی به نقش مردم و اجتماعات محلی و با استفاده از منابع داخلی منطقه، در جهت استفاده همه مردم از مزایای توسعه حرکت می‌شود. لذا در این دیدگاه عدم توازن اجتماعی-اقتصادی بین مناطق کشور قابل قبول نمی‌باشد. با عنایت به ویژگی‌های

تأسیسات و طرحهای توسعه، نیاز به فضاها و مکانهای امن دارد (حافظ نیا، ۵۶، ۱۳۸۱).

امنیت زمینه ساز استقرار فعالیتهای و سکونتگاهها با توجه به مزیت مکانی آنهاست. مکان گزینی صنایع،

شکل شماره ۱: نمایی از سردرب گمرک در منطقه و محدوده مرزی شهر مریوان

۲-۵- امنیت مناطق مرزی

در مناطق حاشیه ای عامل توسعه نیافتگی و ناامنی است و بر همین اساس جهت تحقق امنیت در مناطق مرزی و حاشیه ای در ابتدا باید توسعه را در محل ایجاد تا نتایج آن در تحقق و استمرار امنیت کمک نماید. فقدان نظارت و کنترل کافی بر نحوه ورود و خروج غیرمجاز کالا در کشور رفته رفته به هرج و مرج ویرانگر قاچاق کالا و محصولات ضد امنیتی مبدل خواهد شد که ارکان نظام سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و آسایش عمومی و ثبات سیاسی و امنیتی کشور را با خطر جدی مواجه خواهد نمود. بهمین علت است که شرایط فعلی مناطق مرزی و همچنین توجه به شرایط سرمایه گذاری موجب سودآوری فزاینده قاچاق؛ انگیزه سرمایه گذارهای مولد را نیز کاهش می دهد و در سرمایه گذاری انحراف ایجاد می کند. امنیت منابع نیز دو جنبه مختلف را در بر دارد که شامل اولاً امنیت منابع تجدید شونده و ثانیاً امنیت منابع تجدید ناپذیر همانند سوختهای فسیلی

از مهمترین مسائل روز کشور تامین امنیت ملی می باشد. امروزه روشهای گوناگون سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی پیوسته در معرض نفوذ افکار مسئولین سایر کشورها قرار گرفته، متأسفانه حاشیه های مرز استانها و شهرهای مرزی در معرض تهدید شدید امنیتی و اقتصادی است، تبعیض و نابرابری در بهره مندی از اشتغال و درآمد مهمترین عاملی است که در مناطق مرزی و حاشیه ای، مردم محلی را گرفتار نموده است. لذا پیامدهایی چون فقر، مهاجرت و قاچاق کالا بویژه فرآورده های نفتی را در بر دارد. متأسفانه بی توجهی مسئولین به این امر موجب گسترده شدن اثرات ناامنی در مناطق مرزی شده است. قاچاق کالا و چالشهای امنیتی در مناطق حاشیه مرزی توأم با فقر و ناتوانی در معیشت اثرات بسیار منفی بر پیکر جامعه داشته و یکی از مشکلات بخش امنیتی تلقی میشود، به عبارتی قاچاق کالا و امنیت اقتصادی

تر برخوردارند. نکته مهم این که میان "سلسله مراتب توسعه ای" و "سلسله مراتب امنیتی" مناطق مرکزی و مناطق مرزی، رابطه وجود دارد. برقراری چنین رابطه ای موجبات تحقق "تعادل توسعه ای و" تعادل امنیتی "را فراهم می آورد (عندلیب، ۱۳۸۰، ۱۹۷-۱۹۶).

۲-۷- تعادل و عدم تعادل در مناطق مرزی

برنامه ریزی منطقه ای، بر دو مبحث توسعه منطقه ای و عدم تعادل منطقه ای استوار است و این موضوعات از مبانی نظری مشترکی برخوردارند. به گونه ای که مشکل عمده توسعه منطقه ای در عدم تعادل منطقه ای، تفسیر و تحلیل می شود. با این وجود ممکن است این دو مقوله جدای از یکدیگر، طرح و ارائه شوند. با توجه به این که مبانی نظری توسعه منطقه ای و تفسیر عدم تعادل های منطقه ای، مبتنی بر منشأ اقتصادی یا جغرافیایی بوده است، عمدتاً نظریات برنامه ریزی منطقه ای توسط اقتصاددانان یا جغرافی دانان مطرح شده و تکامل یافته است. مفهوم بازار هم به عنوان اصلی ترین نمود اقتصاد، به ویژه در جوامع در حال توسعه به عنوان یکی از مؤلفه های اصلی در مطالعه جامعه شناسی اقتصادی، همچنان تحت تسلط نظریه های اقتصادی است. از اولین نظریه های مربوط به توسعه منطقه ای و تفسیر کننده عدم تعادل منطقه ای می توان به نظریه های مکان مرکزی اشاره نمود. بر اساس این نظریه در مناطق هموار توزیع جمعیت، فعالیت و به تبع آن خدمات به شکل مراکز سلسله مراتبی در پهنه سرزمینی صورت می گیرد که شکل قرار گیری آن ها در کنار یکدیگر به شکل کریستال های منظم هندسی نمایش داده

است که متأسفانه بخش مهمی از این کالای استراتژیک از مرزهای کشور به بیرون قاچاق می شود (روزنامه خراسان، ۱۳۹۰/۲/۲۲).

وجود ثبات و یا بی ثباتی در یک کشور، حداقل از دو بعد تاثیر مهمی بر مناطق مرزی از نظر امنیتی دارد: - هر گونه بی ثباتی سیاسی در یک کشور ضمن ایجاد بحران در امور داخلی کشور مزبور باعث سرایت بحران و پیامدهای مخرب آن به کشورهای همجوار به ویژه مناطق مرزی خواهد شد.

- بی ثباتی سیاسی و تغییر پی در پی حکومت ها، منجر به عدم ثبات در وضع و اجرای قوانین و مقررات می شود. بدیهی است، عدم ثبات قوانین و برخوردهای چندگانه در مورد فعالیت ها و مقررات موجود در مناطق مرزی، باعث عدم توسعه پایدار در این مناطق می گردد.

۲-۶- نگرش متقابل توسعه و امنیت

در این نگرش، عقیده غالب بر آن نیست که امنیت و توسعه بر یکدیگر مقدمند، بلکه ارتباط هم عرض و هم سنگ توسعه و امنیت برای آن حایز اهمیت است بر اساس دیدگاه های بالا می توان گفت که امنیت و توسعه در مناطق مرزی، با ضریب همبستگی بالا دارای رابطه ای مستقیم و دو سویه با یکدیگرند. به عبارت دیگر، توسعه و امنیت، تأثیرات متقابلی در مناطق مرزی بر هم دارند؛ به گونه ای که هر اقدامی در فرایند تحقق توسعه و رفاه ساکنان مناطق مرزی، تأثیرات مستقیمی بر فرایند تحقق امنیت آن منطقه و به تبع آن، امنیت ملی دارد و بالعکس. به این ترتیب، مناطق دارای شاخص های بالای توسعه، از ضرایب امنیتی بالاتری نسبت به مناطق توسعه نیافته

از موقعیت جغرافیایی به عنوان مناطق دور از مرکز تأثیرات مستقیمی بر ساختار فضایی و کالبدی کل کشور نیز دارند. بر اساس مطالب فوق و با استفاده از یافته های نظری هانسن، جونز و وایلد می توان موارد زیر را به عنوان شاخص های مناطق مرزی که طرحهای توسعه باید بر آنها استوار گردند استخراج نمود:

- توسعه نیافتگی مناطق مرزی ناشی از دو عامل عمده دوری از مرکز جغرافیایی و دیگری عدم رشد اقتصادی به دلیل پایین بودن سطح امنیت است.

- برای توسعه نواحی مرزی، لازم است ظرفیت سازی و تحرک اقتصادی صورت گیرد. ظرفیت سازی با برنامه های توسعه منطقه ای، و تحرک اقتصادی از طریق سرمایه گذاری در فعالیتهای اقتصادی مناسب منطقه تحقق میابد.

- به دلیل ضعف ساختارهای زیر بنایی در مناطق مرزی، هرگونه اقدام و سرمایه گذاری توسعه ای با محدودیت های زیادی مواجه می گردد.

برای تحقق توسعه مناطق مرزی باید این مسائل را شناسایی و اقدام مضاعفی انجام داد.

اشتغال زایی، سرآمد تمام سیاستهایی است که می تواند اقتصاد منطقه را به تحرک وادارد. در این راستا تلاش در جهت شناسایی کارآفرینان و ایجاد انگیزه های کارآفرینی منطقه ای به ویژه در مناطقی که با مشکلات بیکاری ساختاری مواجه هستند از سیاست های اصلی رویکرد نهادگرای توسعه منطقه ای است. در چنین مناطقی، عمق و مقیاس بیکاری و نیز ساختارضعیف اقتصادی، امکان تحقق اشتغال کامل و به ویژه بهبود در وضعیت رفاهی آن منطقه را غیر ممکن می سازد. در این میان، توسعه مناطق مرزی

می شود. یعنی توزیع خدمات به جمعیت از طریق مراکزی که در فواصل منظمی از یکدیگر در کل منطقه پراکنده اند، صورت می گیرد (شکوئی، ۱۳۷۹، ۲۳۶).

پایه های نظری فوق که به پدیده عدم تعادل منطقه ای و دلایل توسعه نیافتگی مناطق می پردازند، در سالهای بعد توسط پژوهشگران برنامه ریزی منطقه ای، برای تفسیر عدم تعادل منطقه ای میان مناطق مرکزی و مناطق مرزی به کار گرفته شد. "نایلز هانسن" با مطالعاتی که در مناطق مرزی بین آلمان، سوئیس و فرانسه انجام داد، با استناد به نظریه کریستالر، سعی در تفسیر پدیده عدم تعادل منطقه ای در آن نواحی داشته است. ژاندارم نیز سعی در تفسیر مشکلات عدم تعادل منطقه ای و توسعه نیافتگی مناطق مرزی با استناد به نظریه قطب رشد داشت. او معتقد بود که موانع گمرکی، ناتوانی در بهره برداری از منابع طبیعی، وجود گرایش های غلط در زمینه احداث راه های حمل و نقل موازی با مرزها به جای احداث و توسعه راهها به درون کشور همجوار و مشکلات عرضه و تقاضا به دلیل تلفیق بازار کار، عوامل عدم تعادل منطقه ای در مناطق مرزی و توسعه نیافتگی آنهاست. پس از هانسن و ژاندارم، "فیلیپ جونز" و "تریور وایلد" با اتکا بر پایه های نظری مکان مرکزی کریستالر و کارهای لوش سعی در تفسیر پدیده عدم تعادل منطقه ای و عقب ماندگی مناطق مرزی نمودند. آنها معتقد بودند که شرایط نامساعدی در مناطق مرزی، مانند هزینه های امنیتی بالا، گسیختگی فضایی ایجاد شده توسط خطوط مرزی از مناطق داخلی عقب تر بماند. آنها همچنین معتقدند که نواحی مرزی علاوه بر پدیده توسعه نیافتگی ناشی

شامل مواردی است که از انگیزه های مختلفی ریشه می گیرد. گاهی انگیزه های سیاسی و اجتماعی از عوامل اصلی آن به شمار می روند ولی به هر حال توسعه مناطق مرزی از جمله انواعی از توسعه است که شدیداً در جهت هدف های اجتماعی و سیاسی جریان دارد (نادرپور، ۳۷، ۱۳۸۵).

۲-۸- جایگاه امنیت در زندگی مرزنیسان

نخستین شرط زندگی سالم اجتماعی، استقرار و برقراری امنیت در جامعه است. انسان همواره در تلاش برای تامین امنیت پایدار در زندگی خود بوده است. به نحوی که پس از تشکیل جوامع انسانی، یکی از انگیزه های مهم تشکیل حکومت ها تامین امنیت بوده است. با برقراری امنیت، شهرنشینی اهمیت پیدا می کند، اقتصاد شکوفا می شود و نظام شهری به سمت نظم و رفاه پیش می رود و حوزه فرهنگی گرفتار سکون می شود (عطارزاده، ۱۳۸۷، ۱۰۰).

توسعه پایدار و امنیت اجتماعی در مرزها را حاصل تعامل امنیت مرزی و رشد و توسعه قلمداد کرده و نتیجه می گیرند که تحقق رشد و توسعه جز در سایه امنیت میسر نمی گردد و تنها در این صورت است که امنیت بستر مناسبی برای استمرار رشد و توسعه می شود (لرنی و دیگران، ۴۱، ۱۳۸۲).

آسایش و امنیت برای شهروندان در مرزها و در فضاهای عمومی شهر مرزی آن چنان حائز اهمیت است که یکی از مولفه های مهم در تعیین برنامه ریزی در مناطق مرزی، امنیت و عوامل امنیتی می باشد (زیاری، ۳۱، ۱۳۸۱).

بدون وجود امنیت و هماهنگی نیروهای ایجاد کننده آن در مرزها، نه محیط مناسبی برای آزادی و عدالت

و رشد فضائل و کرامت های انسانی فراهم می آید و نه شرایط زندگی انسانی در جامعه وجود خواهد داشت. ناپایداری امنیت در مناطق مرزی، ناکامی و بی اعتمادی به بار خواهد آورد و به سرمایه گذاری های بلند مدت و برنامه های توسعه و رفاه اجتماعی آسیب جدی خواهد زد. رویکرد ایمن سازی مناطق مرزی و مواجهه با مساله امنیت، نیازمند مشارکت آگاهانه و فعالانه شهروندان از یک سو و ایجاد شاخص های اساسی در برنامه ریزی شهری مبتنی بر تامین امنیت فضاها از سوی دیگر می باشد (کارگر، ۲۱، ۱۳۸۵).

۲-۹- شاخص های تامین امنیت در مناطق مرزی مناطق مرزی عرصه زندگی جمعی و تعاملات اجتماعی بومیان هستند. این فضاها مکان هایی هستند که در آن شهروندان یکدیگر را مشاهده کرده و یا احساس می کنند که افراد پیرامونشان موجب امنیت آنها می شوند. درک شاخص ها و عوامل موثر در تامین امنیت این فضاها و رعایت معیارهای آن در ساخت و طراحی شهرها، می تواند در ایمن سازی محیط شهری و تامین آسایش برای شهروندان نقش مهمی ایفا کند و همچنین به کارکرد عوامل انتظامی در جهت برقراری امنیت و ارائه خدمات انتظامی در شهرها کمک موثری نماید (زیاری، ۴۳، ۱۳۸۱).

۲-۱۰- عوامل موثر بر توسعه نیافتگی و محرومیت

مناطق مرزی

- دوری از مرکز جغرافیایی و مراکز تصمیم گیری سیاسی، اقتصادی.

- انزوای جغرافیایی.

- ناپایداری سکونت. (شکل ۳)

عکس شماره ۳: تصویر یک مرکز اقتصادی در پایکوه‌های مرزی شهر مریوان

۳- ویژگی‌های جغرافیایی منطقه مورد مطالعه
 شهر مریوان از نظر جغرافیایی در ۴۶ درجه و ۱۰ دقیقه شرقی و ۳۵ درجه و ۳۱ دقیقه شمالی و ارتفاع ۱۳۲۰ متری از سطح دریا قرار دارد. این شهر از شمال به شهرستان سقز و کشور عراق، از جنوب به شهرستان پاوه و از شرق به شهرستان سنندج و از غرب به کشور عراق محدود می‌شود. شهر مریوان

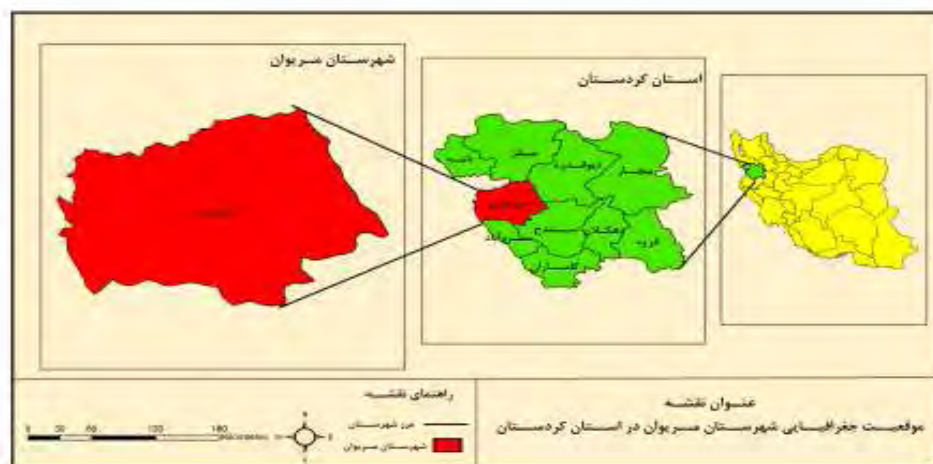
مرکز شهرستان مریوان در ۱۶۱ کیلومتری سنندج و در مسیر راه مریوان، سنندج قرار دارد. (شکل‌های ۴ و ۵) شهرستان مریوان با جمعیتی حدود ۲۱۰۷۸۷ نفر دارای چهاربخش است و با مساحت ۳۲۲۹/۵ کیلومتر مربع، از نظروسعت پنجمین شهرستان استان محسوب می‌شود (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۹، ۱۰۹). (جدول ۱)

جدول شماره ۱: آمار جمعیتی شهرستان و شهر مریوان به تفکیک جنس و خانوار

شرح	جمعیت	مرد	زن	خانوار
شهرستان مریوان	۱۶۸۷۷۴	۸۵۷۱۱	۸۳۰۶۳	۴۴۳۰۵
نقاط شهری	۱۲۲۰۶۳	۶۲۰۱۰	۶۰۰۵۳	۳۲۹۰۴
نقاط روستایی	۴۶۷۱۱	۲۳۷۰۱	۲۳۰۱۰	۱۱۴۰۱

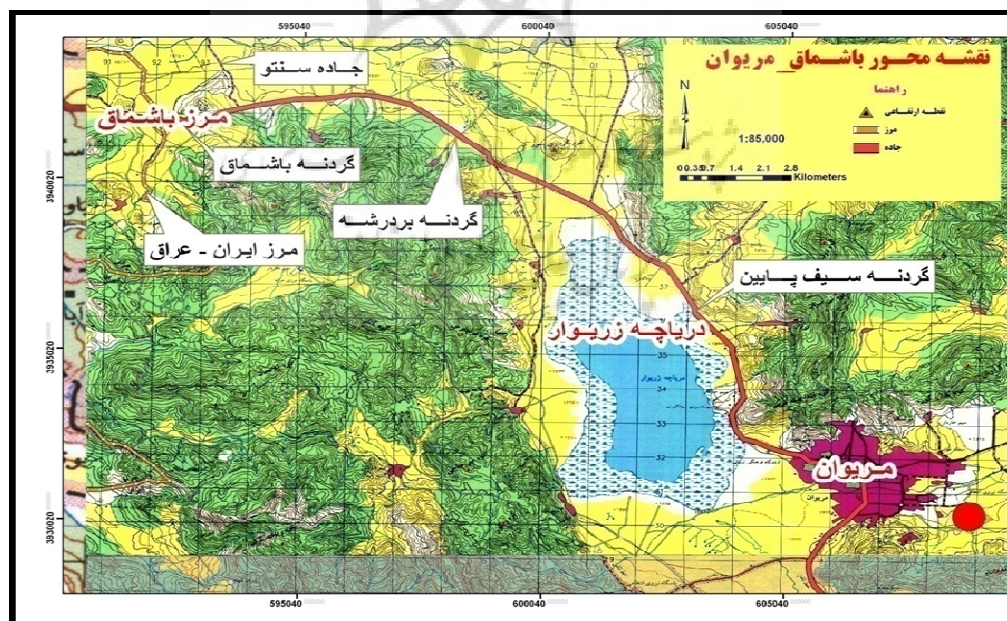
(مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰، آذرماه)

اکثریت اهالی این شهرستان مسلمان و تابع مذهب تسنن (شافعی) هستند و زبان اهالی این شهر لهجه کردی تکلم می‌نمایند

نقشه شماره ۴: موقعیت منطقه مورد مطالعه در کشور و در محدوده استان

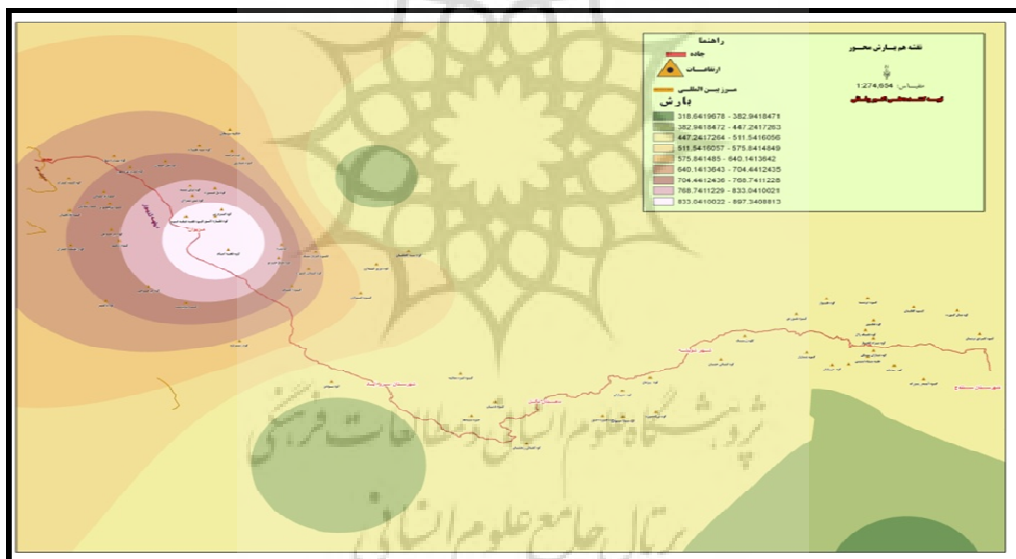
آب و هوای شهر مریوان کوهستانی و سرد است این منطقه در فصل پاییز و زمستان تحت تاثیر جریانهای دریای مدیترانه قرار می گیرد، این جریانها رطوبت زیادی همراه داشته و بواسطه برخورد با ارتفاعات ناحیه باعث بارندگیهای فراوانی می شود. میزان بارندگی سالانه به طور متوسط حدود ۸۰۰ میلی متر و میزان رطوبت نسبی و سالانه به طور متوسط ۷۰ درصد است، رطوبت نسبی هوا در تیرماه ۲۹/۵ درصد و حداکثر آن در بهمن ماه ۸۰ درصد متغیر است. نزولات آسمانی در زمستان بیشتر به صورت برف است و مدتها سراسر منطقه را پوشش سفیدی از برف می پوشاند. بیشترین بارندگی در این شهرستان در زمستان با ۳۵۸/۷ میلیمتر و کمترین آن در تابستان ۳ میلیمتر است (نجفی، ۱۳۶۹، ۳۰۶) (شکل ۶).

شکل شماره ۵: نقشه توپوگرافی محور مریوان - مرزباشماق (۲۷ کیلومتر) (منبع: نگارنده)

شهر مریوان سرچشمه گرفته پس از عبور ازقلانجان و طی مسیر در نهایت به خاک کشور عراق وارد می شود. اقتصاد مریوان مانند اغلب شهرهای کوچک ایران اقتصاد کشاورزی است. آب کشاورزی از رود و دریاچه زریوار فراهم می شود و محصولات کشاورزی آن گندم، جو، بنشن، گردو، بادام، انار، سیب، گوجه سبز، گلابی، گیلاس، آلبالو، آلو، زردآلو، هلو، سنجد و توتون هستند. صنایع دستی این منطقه شامل بافت قالی، گلیم، گلیمچه، شال پشمی، موج، جانماز و جاجیم می شود (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۹، ۵۸۵).

رودخانه های شهرستان مریوان عبارتند از: رود نگل، که از کوه های گلچیدروز به هم پیوستن دو رودخانه شویشه و کلاتزان در نزدیکی روستای نگل جریان دارد. رود گاران، از کوه های قمچیان سرچشمه می گیرد و پس از اضافه شدن آب رودخانه مریوان و رودخانه ذکریان در محدوده دوآب در ضلع جنوبی شهر مریوان به رودخانه ژاورود می پیوندد. رود قزلجه سو باشماق، از دره های جنوبی کوه هزار ماله در ضلع شمالی شهر مریوان سرچشمه می گیرد و پس از عبور از خانم شیخان و طی مسیری در نهایت به خاک کشور عراق وارد می شود. - رود قزلجه پخی، از مناطق حسن آباد، سردوش، پاکسل پائین در بخش جنوبی

شکل شماره ۶: نقشه هم محور باشماق- مریوان- سنندج (منبع: نگارنده)

دولت ها، بر کارکرد امنیتی مرز تاثیر مثبت دارد. از سوی دیگر افزایش فعالیت های اقتصادی سالم و سرمایه گذاری دولت ها در مناطق مرزی، مشروط بر کاهش اختلاف فاحش اقتصادی، می تواند مفید باشد؛ حمایت دولت ها از سرمایه گذاری در صنایع کوچک و تبدیلی در مناطق مرزی، فعال کردن قابلیت های

۳-۱- جایگاه اقتصاد در امنیت سازی مناطق مرزی
از آن جا که مناطق مرزی از مرکز دور می باشند و همواره با تهدید محرومیت و حاشیه ای بودن روبه رو هستند بنابراین توجه به توسعه و امنیت مناطق مرزی و افزایش رفاه و درآمد اقتصادی مرز نشینان از طریق فعالیت های سالم اقتصادی، با حمایت و سرمایه گذاری

از مرکز و هم به دلیل فقدان قابلیت‌های جمعیتی و صنعتی در این مناطق، کمتر در جریان برنامه‌های توسعه داخلی قرار گیرند. لذا این مناطق از محرومیت شدیدی رنج می‌برند. بی‌شک وجود محرومیت‌های شدید اقتصادی و میزان بالای بیکاری در مناطق مرزی در افزایش عبور غیرمجاز افراد، قاچاق کالا و سایر اموری که مخل امنیت مرز محسوب می‌شوند، تاثیر شگرفی دارد. براساس تحقیقات انجام شده، امنیت و توسعه درنواحی مرزی فوق با ضریب هم‌بستگی بالا دارای رابطه‌ای مستقیم و دو سویه با یکدیگر هستند. به عبارت دیگر، توسعه و امنیت، تاثیرات متقابلی در مناطق مرزی بر هم دارند. به گونه‌ای که هر اقدامی در فرایند تحقق توسعه، تاثیرات مستقیمی بر فرایند تحقق امنیت می‌گذارد و بالعکس. به این ترتیب مناطق دارای شاخص‌های بالای توسعه از ضرایب امنیتی بالاتری نسبت به مناطق توسعه نیافته‌تر برخوردارند (عندلیب، ۱۹۶، ۱۳۸۰، جدول ۲)

جهانگردی، ایجاد نمایشگاه‌های کالا، بازارچه‌های مرزی، می‌تواند در تعاملات قانونی مرزها و بهبود کارکرد مرزها موثر باشد. همان گونه که پیش‌تر بیان نمودیم، با تغییر در استراتژی‌ها از حالت نظامی به حالت غیرنظامی، طبیعی است که در کارکردستی مناطق مرزی نیز تحولات عمیقی رخ داد است (شکل ۷). یکی از این عواملی که می‌توان به آن اشاره نمود این است که در قرن حاضر؛ آنچه که امنیت مرزها را به خطر می‌اندازد دیگر عوامل نظامی نیست بلکه این عوامل به سمت مسایل غیر نظامی گرایش پیدا کرده است که مهم‌ترین آنها اقتصادی است؛ دوری از مرکز کشور، مسئله جغرافیایی است که از طبیعت مناطق مرزی ناشی می‌شود، پیامدهایی نامطلوبی را برای مناطق مرزی به همراه دارد که مهم‌ترین آن، محرومیت شدید و حاشیه‌ای بودن این مناطق و قرار گرفتن آنها در مسیر امواج توسعه کشور است. دوری از مرکز جغرافیایی کشور، که به معنای دوری از مراکز تصمیم‌گیری سیاسی، اداری، قضایی و اجرایی است، باعث می‌شود مناطق مرزی هم به دلیل دوری

جدول شماره ۲: تعیین سطوح توسعه نیافتگی شهرستانهای استان کردستان براساس شاخص توسعه انسانی

ردیف	نام شهرستان	ضریب توسعه یافتگی با شاخص توسعه انسانی	رتبه توسعه یافتگی در شاخص توسعه انسانی	سطح توسعه یافتگی
۱	بانه	۰/۲۱	۶	محروم
۲	بیجار	۰/۲۶	۴	محروم
۳	دیواندره	۰/۱۴	۹	بسیار محروم
۴	سقز	۰/۴۹	۲	نیمه برخوردار
۵	سنندج	۰/۸۱	۱	خیلی برخوردار
۶	قروه	۰/۳۶	۳	محروم
۷	کامیاران	۰/۱۶	۸	بسیار محروم
۸	مریوان	۰/۲۵	۵	محروم
۹	سروآباد	۰/۲۰	۷	بسیار محروم

اختلافات فراوان در قدرت اقتصادی دو کشور همسایه، که منجر به تفاوت قابل توجه قیمت کالا، خدمات، تسهیلات و بازار کالا در دو سوی مرز می‌گردد،

این امر باعث خواهد شد تا اغلب اتباع کشوری که از توان اقتصادی ضعیف‌تری برخوردار هستند، اقدام به قاچاق کالا و تردد غیر قانونی از مرز به منظور استفاده از بازار کار و همچنین استفاده از خدمات و تسهیلات موجود در آن سوی مرز کنند این وضعیت در بسیاری از نقاط جهان وجود دارد. این مسئله در مورد محدوده مرزی در منطقه فوق نیز صدق می‌کند. مثل قاچاق مواد سوختی از جمله بنزین، گازوئیل و احشام از محدوده مرزی به عراق که به دلیل تفاوت فاحش بهای آنها در کشورهای مذکور انجام می‌شود (کریمی پور، ۱۷، ۱۳۸۱).

بنابراین، توسعه اقتصادی مناطق مرزی و افزایش رفاه و درآمد اقتصادی مرزنشینان از طریق فعالیت‌های سالم اقتصادی، باحمایت و سرمایه‌گذاری دولت‌ها بر کارکرد امنیتی مرز تاثیر مثبت دارد. از سویی دیگر، افزایش فعالیت‌های اقتصادی سالم و سرمایه‌گذاری دولت‌ها در مناطق مرزی، مشروط به عدم اختلاف فاحش اقتصادی در دو سوی مرز، نیز می‌تواند بر کارکرد ارتباطی مرز تاثیر مثبت داشته باشد (زرقانی، ۱۹۲، ۱۳۸۶).

اختلاف سطح توسعه و رفاه اقتصادی در مناطق مرزی دو کشور و تاثیر آن بر کارکردهای امنیتی مرز اختلاف سطح توسعه و رفاه اقتصادی و هم چنین تفاوت فاحش درآمد و قیمت کالا و خدمات در دو سوی مرز به طور قطع تاثیر منفی بر کارکرد امنیتی مناطق مرزی خواهد داشت. به این علت که وجود

امنیت سازی
باتوسعه پایدار در
مناطق مرزی
(مطالعه موردی،
شهر مریوان و
محدوده مرزی آن)

شکل شماره ۷: تصویر یک مرکز تولیدی اقتصادی سنتی در شهر مریوان مشاهده می‌شود

۴- نتیجه گیری

شاخص های بهداشت و درمان گرچه تغییراتی در منطقه مشاهده می‌شود، اما این تغییرات معنی دار نبوده و حرکت در جهت توسعه پایدار نیست. از بعد

باتوجه به مبانی نظری در محدوده مورد مطالعه تحلیل نتایج تحقیق نشان می‌دهد، در بعد زیر

شاخص‌های توسعه جزء و توسعه نیافته ترین نقاط استان است. به دلیل فقر تکنولوژی و عدم امکان بهره‌گیری از منابع مالی به دلیل دوری از مرکز بهره‌وری در بخش کشاورزی و صنایع وابسته به آن پایین است (شکل ۷). همچنین وضعیت ارتفاعات منطقه به گونه‌ای است که این منطقه مرزی را از سایر مناطق کشور جدا می‌سازد و منطقه در نوعی انزوای جغرافیایی قرار دارد. این امر در کنار سطح پایین سواد در منطقه و کمبود نیروی متخصصی بومی سبب می‌شود تا به ویژه در فصول سرد سال با دشوار شدن تردد در منطقه روند خدمات دهی به منطقه، به ویژه در امر آموزش و بهداشت مختل گردد.

به علت ویژگی‌های خاص مناطق مرزی و تأثیر گذاری آن بر تمامی عرصه کشور و عملکرد فرا منطقه‌ای آن و همچنین تأثیر پذیری مناطق مرزی از آنسوی مرز، توسعه منطقه‌ای چند سطحی که در برگیرنده هر دو روند توسعه از بالا و پائین است به عنوان الگوی توسعه مناطق مرزی مطرح می‌گردد. این الگو به طور همزمان دو روند برنامه ریزی از بالا به پائین و برنامه ریزی از پائین به بالا را پیگیری می‌کند و جهت‌گیری دو جانبه دارد. به این ترتیب ضمن ایجاد زمینه مشارکت تمامی ساکنان منطقه در فعالیت‌های توسعه و استفاده از امکانات و قابلیت‌های منطقه، ضعف و محدودیت نهادهای محلی در پاسخگویی به نیاز تمامی کشور از سوی دیگر راه مرتفع می‌سازد. لذا با عنایت به ماهیت برنامه ریزی بخشی که عمدتاً حرکت از بالا به پائین، بدون در نظر گرفتن نقش اجتماعات و ساکنان محلی دارد این نوع برنامه ریزی به تنهایی برای توسعه مناطق مرزی، ناکارآمد است. راه حل اساسی رسیدن به توسعه

امکانات فرهنگی و تفریحی حرکت در جهت توسعه پایدار نبوده است و صرفاً در مقاطع زمانی شاخص امکانات فرهنگی و تفریحی در جهت توسعه پایدار بوده است. هر چند به دلیل فاصله زیاد منطقه از بعد امکانات فرهنگی و تفریحی با استانداردها، با وجود حرکت مقطعی هنوز فاصله با وضع مطلوب بسیار زیاد است.

حرکت از بعد آموزشی در جهت توسعه پایدار نبوده است، به علت تنوع قومی و نژادی در منطقه و عدم تسلط کافی نوآموزان در مقطع ابتدایی به زبان فارسی و نیز غیر بومی بودن اکثر آموزگاران به دلیل سطح پایین سواد در منطقه و ناآشنایی آموزگاران با زبان محلی، انتقال مفاهیم آموزشی به درستی به محصلین صورت نمی‌پذیرد همچنین صعب‌العبور بودن منطقه و انزوای جغرافیایی آن و نامناسب بودن امکانات و زیرساخت‌های حمل و نقل در آن باعث عدم رغبت نیروی متخصص به فعالیت در بخش بهداشت و درمان منطقه شده است. این امر باعث می‌شود خدمات دهی به منطقه به ویژه در فصول سرد سال و با بسته شدن جاده‌های مواصلاتی به سختی صورت پذیرد. امکانات موجود در منطقه مطابق با ساختار فضایی مناسب در منطقه توزیع نشده است. با عنایت به اینکه یکی از اهداف توسعه پایدار عدالت در فضا، به معنای امکان برخورداری از خدمات برای تمامی افراد ساکن در منطقه می‌باشد، ساختار فضایی - مکانی موجود و توزیع خدمات در منطقه در جهت تحقق توسعه پایدار نمی‌باشد.

این منطقه، علی‌رغم برخورداری از پتانسیل بالای توسعه از قبیل تنوع اقلیم، گستره زمین کشاورزی و دیگر مواهب و منابع طبیعی فراوان، از نظر

۵- پیشنهادها

باتوجه به مبانی نظری و ویژگی‌های جغرافیایی منطقه و تحلیل و نتایج آن پیشنهادات ذیل ارائه می‌گردد؛

- توسعه زیر ساختهای شهری و فراهم نمودن امکانات رفاهی و اقتصادی در شهر مذکور جهت افزایش پویایی اقتصادی و فرهنگی در مسیر امنیت سازی بومی.

- افزایش حس تعهد و پابندی مرزنشینان به ارزشهای ملی در راستای تحکیم انسجام ملی، از طریق مشارکت دادن ساکنین در طرحهای توسعه فرهنگی و اقتصادی در این شهرستان جهت رسیدن به توسعه و امنیت پایدار.

پایدار منطقه مرزی مریوان اجرای آمایش سرزمین در منطقه است. آمایش سرزمین به جهت آنکه توان اکولوژیک منطقه را برای توسعه ارزیابی می‌کند و سپس با توجه به ارزیابی به عمل آمده از نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی انسان‌های ساکن در منطقه و تطبیق توان و نیاز اقدام به برنامه ریزی می‌کند، از بروز عوارض زیست محیطی و در نتیجه تخریب و نابودی محیط زیست جلوگیری می‌کند. آمایش سرزمین درحقیقت پیش نیاز برنامه ریزی برای توسعه پایدار بوده و به عنوان مکمل برای برنامه ریزی بخشی به شمار می‌آید. و مشارکت افراد بومی منطقه در این فعالیت‌ها جهت بومی سازی امنیت و توسعه پایدار در منطقه است.

عکس شماره ۸: نمایی از مهمانسرای جهانگردی مریوان در ضلع غربی شهر مریوان کنار دریاچه زریوار

هستند پس آنها برای دولتمردان عزیزترند، با ایجاد ارتباط فرهنگی ما می‌توانیم این خلاء را نیز بپوشانیم و امنیت زایی بوجود آید. (عکس شماره، ۷).

- ایجاد شهرکهای نیمه صنعتی و صنعتی در نواحی مرزی با توجه به نیازهای اولیه و ثانویه ساکنان تا از

- ایجاد استراحتگاه‌های عمومی در نقاط مرزی تا از این طریق هموطنانمان از اقصاء نقاط کشور بتوانند با بومیان ساکن در مرزها ارتباطات محاوره‌ای و فرهنگی برقرار کنند، چون این عدم محاوره باعث می‌شود که بومیان فکر کنند چون شهرنشینان دارای فرهنگ غنی

کارگر، بهمن، ۱۳۸۵، توسعه شهر نشینی و صنعت گردشگری در ایران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، چاپ اول.

کریمی‌پور، یدالله پور، ۱۳۸۱، ایران و همسایگان منابع تنش و تهدید، دانشگاه تربیت معلم.

لرنی، منوچهر. و دیگران، ۱۳۸۲ آسیب شناسی امنیت، تهران: پیام پویا.

مرکز آمار ایران، سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۰.

نجفی، یدالله، ۱۳۶۹، جغرافیای عمومی استان کردستان.

سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، نقشه‌های توپوگرافی ۱:۵۰۰۰۰

وزارت بازرگانی، ۱۳۷۹، تحلیلی از وضعیت بازارچه های مشترک مرزی از آغاز فعالیت تاکنون،

معاونت برنامه ریزی و بررسی های اقتصادی دفتر

پژوهش و بررسی های اقتصادی.

Nebuhr, A (2005), The impact of EU enlargement on European border region, HWWA Discussio

این طریق هم‌اشتغالزایی رونق گرفته و هم با توسعه اقتصادی توسعه اجتماعی نیز وجود آید تا این دو امنیت سازی را به ارمغان آورد.

منابع

افتخاری، اصغر، ۱۳۸۱، ۱۳۸۰، ساختار و تأویل امنیت، فصلنامه مطالعات راهبردی سال پنجم، شماره ۱ بحرینی، سید حسین، ۱۳۷۶، شهرسازی و توسعه پایدار، مجله رهیافت، شماره هفدهم.

حافظ نیا، محمدرضا، ۱۳۸۱، رابطه متقابل امنیت و دفاع با آمایش سرزمین، مجموعه مقالات همایش آمایش و دفاع سرزمینی، تهران: انتشارات دانشگاه امام حسین.

روزنامه خراسان، نقش عوامل فرهنگی و اقتصادی در ایجاد امنیت پایدار در مناطق مرزی، پنجشنبه ۱۳۹۰/۰۲/۲۲، شماره انتشار ۱۷۸۳۳

زیاری، کرامت الله، ۱۳۸۱، توسعه و پایداری و مسئولیت برنامه ریزان شهری در قرن بیست یکم، دانشگاه تهران.

سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۹ فرهنگ جغرافیایی آبادیهای استان کردستان.

شکوئی، حسین، ۱۳۷۹، جغرافیای شهری، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

عندلیب، علیرضا، ۱۳۸۰، نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی، تهران، انتشارات دانشکده فرماندهی ستاد سپاه.

عندلیب، علیرضا، مطوف شریف، ۱۳۸۵، شناخت مبانی آمایش مناطق مرزی با نگاهی به منطقه نهبندان، نشریه صفا.